

Tolk i terapi og psykososialt arbeid.

*Spesialrådgiver Gudrun Nordmo,
RVTS Øst*

Her kan du få svar og råd i forhold til noen av dilemmaene som kan dukke opp når du arbeider med tolk. Dette er fordypende svar som forutsetter at du kan grunnreglene for arbeid med tolk. Nettadresse til disse finner du nederst.

1. Siden kommunikasjon er selve bærebjelken i terapi, vil det vel alltid være begrensende å jobbe gjennom tolk?

Svar:

Hvis begge snakker norsk eller f.eks arabisk like godt, er det klart det enkleste. Men nettopp fordi språket er så sentralt i terapi, er det viktig at vi ikke går glipp av de språklige nyansene,. Når alternativet er en samtale *uten tolk* hvor terapeuten ikke er sikker på om han el hun forstår alt som blir sagt og klienten ikke behersker norsk godt nok til å uttrykke seg nyansert, kan terapien bli lite effektiv og oppleves lite inspirerende for begge parter. Klienten vil urettmessig kunne fremstå som litt ”enkel” for terapeuten.

På grunn av manglende språklig forståelse må klient og terapeut dessuten basere seg mer på hverandres kroppsspråk og ansiktsuttrykk enn hva som nødvendigvis er gunstig. Ulike kulturelle uttrykk kan føre til at kroppsspråk og mimikk feiltolkes – begge veier.

2. Den andre bærebjelken i en terapi er relasjonen. Er det ikke vanskelig å bygge en god relasjon til klienten når det er tolk til stede?

Svar:

En dårlig kvalifisert tolk som har lite ordforråd og/eller selv er utrygg, kan selvfølgelig bli et hinder i relasjonsoppbyggingen. Men vanligvis er det fullt ut mulig å bygge en god relasjon til klienten med tolk til stede. Alliansebyggingen i en terapi med tolk kan ta lenger tid. Det er heller ikke uvanlig at klienten først knytter seg til tolken. Særlig gjelder dette for de som er svært utrygge eller uvant med å snakke gjennom tolk.

3. Hva bør jeg gjøre når klienten bare ser på tolken under samtalen?

Svar:

Mange terapeuter, særlig hvis man er ny i arbeidet med tolk, kan føle det ubehagelig at klienten har blick-kontakt med tolken under samtalen i stedet for med ham/henne. Noen terapeuter kan til og med føle seg utmanøvrert. Men det kan være lurt å gi dette tid, for vanligvis avtar det etter hvert. Det kan hjelpe å si til seg selv: Hvis klienten min virkelig er SÅ utrygg at han ikke tør se på meg, er det godt at tolken gir nødvendig trygghet. Dessuten må man som terapeut huske at når man arbeider med tolk i terapi, arbeider man i en triade, ikke dyade. Tenk på tolken som din samarbeidspartner, ikke din konkurrent og heller ikke en ’hjelpende hånd’.

Det er ellers en god regel å sitte i en trekant, hvor helper og klient sitter rett overfor hverandre. Dette gjør det enklere for de to å holde blick-kontakt.

4. Hva gjør jeg hvis klienten fortsatt etter tre måneder bare forholder seg til tolken, uansett hvor tålmodig jeg er som terapeut?

Svar:

Tre måneder er ikke nødvendigvis lenge for en svært traumatisert klient. Men tar det lang tid uten noen bevegelse i dette mønsteret, går det an å sjekke ut hva det handler om. Hvis det virkelig er et problem, hvor ligger det?

A. Noen ganger kan det faktisk skyldes at tolken er uprofesjonell og ”tar over” og styrer mer enn hun/han skal ifht tolkereglene. Ta dette opp med tolken på tomannshånd etter timen. Kanskje har du en tilbakeholden terapeutisk stil som ubevisst gjør tolken mer aktiv. Forklar tolken hvordan du ser det og hør på tolkens forklaring.

B. Er det et kulturelt fenomen? (for eksempel kvinnelig klient og en mannlig terapeut), eller et uttrykk for respekt til terapeuten (ikke se rett på vedkommende)? Det går an å tematisere uten å støte hvis kontakten er trygg.

C. Hvis tolken er profesjonell og du ser at dette handler om usikkerhet eller uvitenhet hos klienten: Sjekk på tomannshånd ut med tolken hvordan det oppleves å være så sentral for klienten. Ofte kan det være svært krevende og ikke noe tolken ønsker. Kanskje kan dere i fellesskap bli enige om en strategi for å skape endring.

D. Hvis det dreier seg om svært traumatisert person hvor for eksempel skam er sentralt, må du selvsagt vurdere hvor raskt du skal gå fram. Hvis du oppfatter den manglende blikk-kontakten med terapeuten som uttrykk for et psykologiske betinget ubehag, kan det etter hvert være viktig å utforske dette (forutsatt en avklart og trygg relasjon mellom terapeut og tolk): ”Jeg har lagt merke til at det er tolken du ser på når vi snakker sammen... Jeg er veldig glad for å se at du føler deg så trygg på tolken... Selv om du sier du er veldig redd, legger jeg merke til at du ser på ham/henne. Det er veldig bra.” el.lign. Med slik åpning kan den manglende blikk-kontakten med terapeuten kanskje bli en naturlig fortsettelse i samtalen.

Og noen ganger må terapeuten leve med at tolken forblir den klienten ser på. Dette trenger ikke å være til hinder for en god (traume)terapi!

5. Men når klienten ikke har noen andre kontakter eller muligheter for å praktisere det hun har lært av norsk, kan vel de terapeutiske samtaler også få en viktig funksjon som språktrening? Det er jo viktig at klienten lærer seg norsk.

Svar:

Ja, selvsagt er det viktig å lære norsk, men let etter en annen arena for språktrening. Hvis vi tenker at det er viktig med likeverdige tjenester til folk med psykiske plager, må vi også ta inn over oss at tolk ofte er det som skal til for at en samtale skal tjene sitt formål.

Vi må også huske at en ferdighet i et fremmedspråk ofte er situasjonsbestemt, og at evnen til å snakke et fremmedspråk svekkes av sykdom og stress. Det betyr at det selv om klienten kan snakke noe norsk kan det være behov for tolk. Behovet for norskopplæring bør derfor ikke være et argument **mot** tolk i terapeutiske samtaler, verken i 1. eller 2. linje.

Ved en innleggelse i avdeling eller opphold i dagavdeling vil det være umulig å ha tolk kontinuerlig. Avklar med klienten og hør hans eller hennes opplevde behov før det tas en bestemmelse om hvor ofte/hvor mye. Husk at klienten har rett til å klage til Pasientombud eller Fylkesmann hvis han/hun ikke får tilgang til tolk der vedkommende opplever å ha behov.

6. Kan man drive gruppeterapi med tolk når deltakerne har forskjellig språklig bakgrunn?

Svar: Ja! Det man må passe på er den fysiske plasseringen av tolkene i fht klientene i de forskjellige språkgruppene, slik at alle som skal høre, får med seg det som blir sagt. Mer enn tre forskjellige språk samtidig vil kunne bli mye å holde styr på. Husk at alt tar lengre tid!

7. Hvordan kan jeg finne ut om tolken har nødvendige kvalifikasjoner i forhold til tolkeoppdraget?

Svar:

Tolken skal alltid, og i hvertfall når klienten er ny, starte tolkingen, etter å ha presentert seg, med å framsi tolkereglene (se under) Hvis tolken ved første samtale i et forløp ikke starter med å framsi tolkereglene eller ser ut som et spørsmålstegn når du ber han eller henne om å gjøre det, bør du være obs.

Tolkereglene er som følger og skal framsies på klientens språk og på norsk.

- Tolken skal oversette alt som kommer til uttrykk i samtalen og ikke endre, utelate eller tilføye noe.
- Tolken skal være upartisk og egne meninger eller holdninger skal ikke påvirke tolkingen
- Tolken er der kun for å tolke
- Tolken har plikt til å si ifra hvis samtalen ikke kan utføres forsvarlig
- Tolken har absolutt taushetsplikt

Tolkereglene er elementære – og en tolk som ikke har et forhold til dem, har antagelig aldri fått noen opplæring. Be om en tolk med ønskede kvalifikasjoner når du ringer og bestiller tolk (f.eks psykiatrierfaring) og sett av litt tid i forkant av første time. Her forteller du tolken litt om hva samtalen går ut på. På den måten viser du også respekt for tolken som samarbeidspartner og bidrar til å skape et godt samarbeidsklima. Det gjør det lettere for tolken å yte sitt beste. Sett også av litt tid i etterkant av hver time.

Husk ellers mulighetene for å bestille telefontolk hvis du ikke kan få en kvalifisert tolk i aktuelt språk i ditt distrikt.

Gi beskjed til Tolketjenesten hvis du merker at tolken ikke er bra nok.

8. Kan telefontolk være et fullgodt alternativ til frammøtetolk?

Svar:

Hvis telefontolken har bedre kompetanse, vil svaret ofte være ja. Viktig at man da bruker utstyr tilsvarende konferansetelefon, slik at man ikke må snakke i telefonrøret. På mindre

steder og i akutte situasjoner er det slett ingen selvfølge å få frammøtetolk. Da er det viktig å velge telefontolk framfor ingen tolk. Det finnes også tolketjenester som tilbyr skjermtolking.

Husk at tolken også her skal presentere seg med navn og framsi tolkereglene innledningsvis. Ved telefontolking blir tolken mer anonym, for noen klienter kan det oppleves bedre, for andre tvert i mot – de trenger tolken som 'en støtte i rommet'. I et terapiforløp med telefontolk bør man som ellers bestrebe seg på å arbeide med samme tolk.

Som hjelper har man ved telefontolking mindre sjanse til å sjekke tolkens kvalifikasjoner med mindre man kjenner han/henne fra før. Vær særlig obs på om telefontolken sitter et sted hvor ingen hører ham/henne, jfr taushetsplikten.

9. Hvordan løser jeg tolkeproblemet hvis klienten har et problem som er tabubelagt i hjemlandet, for eksempel incest? Bør jeg tilstrebe å bruke telefontolk eller en tolk med norsk bakgrunn?

Svar:

Antageligvis vil de fleste klienter med et slikt relasjonstraume i utgangspunktet frykte både tolkens og terapeutens fordømmelse. Hvis klienten bor i et lite miljø og er nødt til å møte tolken i andre sammenhenger vil det utvilsomt være bedre med en tilreisende tolk eller telefontolk.

Fordelen med en trygg og erfaren tolk fra egen nasjonalgruppe er at tolken med sitt empatiske nærvær kan bidra som en kulturell brobygger inn i egen nasjonalgruppe. Lettelsen over å ha tilstede en representant fra egen kultur som *ikke* er fordømmende, kan i seg selv ha en helende effekt. Men for noen vil sikkert en etnisk norsk tolk gi den tryggheten de trenger – hvis en slik tolk finnes.

10. Hva gjør jeg hvis klienten nekter å bruke tolk?

Svar:

Prøve å finne årsaken. Er det motstand mot tolk i sin alminnelighet, eller én bestemt tolk? Kan det skyldes ytre forhold som kjønn, tolkens tilhørighet til annen gruppe, klan etc? Bytt heller tolk enn å insistere på en tolk som skaper motstand hos klienten. Kanskje er det tryggere med telefontolk?

Skyldes det tidligere negative erfaringer med andre tolker, for eksempel manglende overholdelse av taushetsplikt? Vær nøye med å understreke taushetsplikten som tolken sier noe om innledningsvis. Du kan gjerne føye til: *...tolken og jeg har begge en veldig streng taushetsplikt som det er straffbart å bryte.*

Det kan være lurt å forklare at DU ønsker tolk og si noe om hvorfor.

Og en sjelden gang kan det skje at motstanden mot tolk er så stor at du ikke kommer gjennom, selv om behovet er der.

Da må kanskje relasjonen mellom deg og klienten bygges først, og tolken introduseres etter hvert.

11. Hva gjør jeg hvis klienten insisterer på at han/hun kan godt nok norsk til at tolk er unødvendig, selv om jeg som hjelper er uenig?

Svar:

Ros norsk-kunnskapene og forklar f.eks

- at når man snakker om følelser kan det være fordelaktig å snakke på sitt eget språk
- forklar at DU ønsker tolk fordi du vil at klienten skal forstå alle nyanser i det du sier
- sjekk ut om uttalelsen har sammenheng med andre faktorer, for eksempel negative erfaringer med tolk, se sp. 10.

12. Hva gjør jeg hvis tolken begynner å gråte under samtalen?**Svar:**

Hvis tolken begynner å gråte på grunn av innholdet i klientens historie, kan du hjelpe både tolk og klient ved å sette ord på det: f.eks: Du ser at vi blir sterkt berørt av din historie, det er lett å skjønne hvor vanskelig det må ha vært...Med en slik kommentar kan tolkens tårer bidra til å gyldiggjøre klientens historie på en positiv måte. Hvis det *ikke* kommenteres, er det fare for at klienten føler at historien er for belastende og stenger av. Tolken får hjelp til å hente seg inn, og tolk og terapeut kan oppleves som en samlet enhet for klienten ved at terapeuten bruker *vi-form*.

13. Kan jeg føle meg trygg på at tolken får debrifing, veiledning og oppfølging ved behov av tolketjenesten jeg har bestilt ham/henne fra?**Svar:** Nei!

Undersøkelser viser at de færreste tolketjenester tilbyr systematisk veiledning til tolkene. Mange tolketjenester gir heller ingen form for oppfølging eller debrifing etter vanskelige samtaler, selv om behovet åpenbart er til stede. Du og tolken kan gjøre hverandre bedre ved at du initierer korte oppsummerende samtaler med tolken etter terapitimen.

- Oppklar evt uklarheter eller misforståelser
- Forbedringspotensial hos tolken
- Forbedringspotensial hos deg
- Ros

www.imdi.no, logg deg inn på tolkeportalen

www.NAKMI.no - Pasientbrosjyre om tolk i helsetjenestene- kan lastes ned herfra